

Крицька І. О.,
к.ю.н., старший викладач кафедри
кримінального процесу
Національного юридичного
університету імені Ярослава
Мудрого, м. Харків

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОПИТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Однією з вихідних засад кримінального провадження, що має важливе значення для побудови судового розгляду, є безпосередність дослідження показань, речей і документів, гарантована ст. 23 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Право обвинуваченого на перехресний допит свідків обвинувачення або, принаймні, право вимагати їх допит, так само як вимагати виклик та допит свідків захисту на тих самих умовах, виходячи з положень п. (d) ч. 3 ст. 6 Європейської конвенції про права людини (ЄКПЛ), є невід’ємною складовою фундаментального права на справедливий суд [1]. Утім виклики, що постали перед українським суспільством через неспровоковану збройну агресію з боку РФ, зумовили потребу врахування обставин, що наразі складаються, зокрема й у сфері кримінального судочинства, та змусили нашу державу відступити від окремих зобов’язань, гарантованих міжнародно-правовими документами.

У контексті цього зауважимо, що право держави на відступ від зобов’язань під час особливих ситуацій (право на дерогацію) регламентовано ст. 15 ЄКПЛ і за умови дотримання декількох вимог (а саме існування загрози життю нації, здійснення офіційного повідомлення (нотифікації) Генерального секретаря Ради Європи про конкретні вжиті заходи – обмеження, пропорційність таких заходів, недоторканність абсолютних прав і свобод людини тощо) є допустим і виправданим механізмом у сучасних українських реаліях.

Повертаючись до питання про окремі особливості проведення допиту під час досудового розслідування та умови використання отриманих у такий спосіб показань у судовому розгляді в умовах воєнного стану, пропонуємо здійснити аналіз та систематизацію законодавчих змін, передбачених у КПК у зв’язку із запровадженням воєнного стану в Україні:

– як було зауважено вище, наразі запроваджено деякі нові винятки із засади безпосередності дослідження показань, речей і документів. При цьому відмітимо, що жодних змін до самої ст. 23 КПК внесено не було, водночас положення її ч. 2, згідно з якими «Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених цим Кодексом», загалом допускають таку можливість, оскільки не містять вичерпного переліку випадків, а лише відсилають до інших нормативних положень КПК. При цьому окремі уточнення містить ст. 7 КПК, якою закріплено перелік загальних засад кримінального провадження. Так, згідно з ч. 3 ст. 7 чинної редакції КПК, вимагається відповідність змісту та форми кримінального прова-

дження в умовах воєнного стану загальним засадам кримінального провадження, однак з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX-1 КПК;

– слід відзначити, що у звичайний період, відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 87 КПК, порушення права особи на перехресний допит мало бути визнано судом істотним порушенням прав людини і основоположних свобод, що неминуче мало б означати визнання таких фактичних даних (тобто показань, отриманих із порушенням права на перехресний допит) недопустимими як доказ. Утім ст. 87 КПК було доповнено ч. 5, згідно з якою при застосуванні положень цієї норми в умовах воєнного стану мають враховуватися особливості, визначені ст. 615 КПК;

– у ч. 4 ст. 95 КПК, яка, по суті, є втіленням окремих гарантій, що становлять нормативний зміст засади безпосередності дослідження показань, речей і документів, поряд із винятком, пов'язаним із можливістю посилання суду при обґрунтуванні своїх висновків на показання, отримані слідчим суддею під час досудового розслідування в порядку, встановленому ст. 225 КПК, з'являється новий виняток – а саме, що суд може обґрунтувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них у разі отримання таких показань у порядку, визначеному ст. 615 КПК;

– безпосередньо сама ст. 615 КПК, до якої відсилають попередні норми, містить відповідний порядок у ч. 11, що диференціюється залежно від процесуального статусу допитуваного учасника. Так, у разі, якщо йдеться про допит свідка або потерпілого, у тому числі й одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, показання таких учасників, отримані стороною обвинувачення піл час досудового розслідування, можуть бути використані як докази в суді за наявності лише таких умов: 1) кримінальне провадження здійснюється в умовах воєнного стану; 2) хід та результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Стосовно можливості використання в суді показань підозрюваного відмітимо, що цей перелік умов доповнюється третьою – зокрема, обов'язкова присутність під час такого допиту захисника. У контексті визначення особливостей проведення допиту підозрюваного, результати якого можуть бути використані як докази в суді, варто враховувати також положення ч. 12 ст. 615 КПК, згідно з якими, з одного боку, присутність захисника може бути забезпечена дистанційно із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку), а з іншого – дізнавач, слідчий, прокурор наділюються правом особисто здійснювати переклад пояснень, показань, якщо вони володіють однією з мов, якими володіє, зокрема, підозрюваний, і при цьому наявні обставини, що унеможливають участь перекладача в кримінальному провадженні.

У світлі наведених нами вище законодавчих новел, пропонуємо визначити певні спірні моменти, що, через недостатні конкретизацію та правову визначеність, потенційно можуть стати предметом зловживань з боку сторони обвинувачення.

Зокрема, жодне з наведених і проаналізованих нормативних положень, які стосуються умов використання як доказів показань, отриманих під час допиту, проведеного стороною обвинувачення, на відміну від деяких інших правових приписів ст. 615 КПК, не містить уточнення чи вимоги про те, що в суду були наявні об'єктивні причини неможливості безпосереднього отримання показань від осіб під час судового розгляду. Це означає, що, по суті, суд має врахувати ці показання як докази, навіть не перевірявши

та оцінивши можливість допитати відповідну особу на стадії судового розгляду. У ключі цього аспекту варто взяти до уваги, що такі правила можуть бути застосовані на всій території України, оскільки єдиною умовою є саме введення воєнного стану, та до всіх осіб, які перебувають у статусі свідка, потерпілого, підозрюваного. Водночас цілком очевидна різниця в забезпеченні присутності та можливості безпосереднього допиту судом у судовому розгляді таких учасників, якщо вони перебувають на тимчасово окупованих територіях, у безпосередній близькості до зони бойових дій або ж у більш безпечних регіонах України. Натомість новели до КПК містять лише загальне правило, яке може бути застосовано до всіх ситуацій, без уточнення щодо наявності виняткових обставин.

Таким чином, ні на суд, ні на сторону обвинувачення не покладено обов'язку обґрунтувати потребу врахування таких показань як доказів при ухваленні судового рішення та об'єктивну неможливість отримання безпосередньо від особи таких показань під час судового засідання. Як видається, це несе ризик нівелювання гарантій обвинуваченого як на перехресний допит свідків захисту, так і на його особистий допит перед незалежним судом, оскільки не відповідає вимозі пропорційності (співмірності) обмеження.

На наш погляд, очевидним видається те, що аналізований порядок, закріплений у ч. 11 ст. 615 КПК, має застосовуватися саме як виняток, а не як загальне правило. А сторона обвинувачення має вжити всіх можливих необхідних засобів, щоб забезпечити присутність особи під час судового розгляду, принаймні дистанційну, з використанням засобів відеоконференції (якщо це можливо у відповідних обставинах).

Указане твердження може бути опосередковано підтверджено окремими висновками, зробленими ЄСПЛ у його рішеннях. Зокрема, у рішенні по справі «Лучіч проти Хорватії» від 27 травня 2014 року. Суд нагадав окремі принципи, сформульовані ним у попередній прецедентній практиці, які слід застосовувати, коли свідок не є присутнім на відкритому судовому засіданні: а) «Суд повинен спочатку розглянути попереднє питання про те, чи була поважна причина для прийняття показань відсутнього свідка, пам'ятаючи про те, що свідки, як правило, повинні давати свідчення під час судового розгляду і що слід докласти всіх розумних зусиль, щоб забезпечити їхню присутність у суді»; б) «відповідно до «єдиного або вирішального правила», якщо обвинувальний вирок обвинуваченому ґрунтується виключно або головним чином на показаннях свідків, яких обвинувачений не має можливості допитати на будь-якій стадії провадження, його права на захист надмірно обмежуються тощо (п. 76 цього рішення) [2]. У цій же справі ЄСПЛ наголосив на тому, що «...національні органи влади повинні вжити позитивних заходів для того, щоб обвинувачений міг допитати свідків, які свідчать проти нього... Суд повинен переконатися в тому, що національні органи влади зробили все, що було розумним для забезпечення присутності свідка» (п. 79) [2]. До подібних тверджень Суд звертається й у рішенні по справі «Зібері проти Північної Македонії» від 6 червня 2019 р., відмітивши, що «...Суд повинен з'ясувати, чи було докладено всіх розумних зусиль для встановлення місцезнаходження відповідного свідка і чи були органи влади старанними у своїх спробах забезпечити його присутність на слуханні» (п. 33) [3].

З огляду на це видається доцільним доповнення ч. 11 ст. 615 КПК вказівкою на те, що в такому разі суд повинен оцінити об'єктивну неможливість безпосереднього отримання показань.

мання показань від таких осіб під час судового розгляду, а також у порядку, передбаченому ст. 225 КПК. Крім того, убачається потреба уточнення в ч. 4 ст. 95 КПК про те, що рішення суду, в основу якого покладено посилення на показання, отримані в порядку, передбаченому ч. 11 ст. 615 КПК, повинно містити обґрунтування причин неможливості безпосереднього отримання показань від осіб у судовому засіданні.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 17 лип. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Judgment in case of «Lučić v. Croatia» (Application no. 5699/11) from 27.05.2014. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-141200>.
3. Judgment in case of «Ziberi v. North Macedonia» (Application no. 5) from 06.06.2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193466>.

